

חידת הטוב והרע - המוסריות שבאדם, היבטים פסיכולוגיים וחינוכיים

פנינה לנגברג ומירה קרניאלי

סקירה: מירי הראל

הספר **חידת הטוב והרע - המוסריות שבאדם** בוחן באופן רציונלי את הסיבות לתחושות של חוסר האונים הפוקדות את העוסקים בחינוך, בהתמודדותם עם התערערותם של ערכים חברתיים, מוסריים וחינוכיים בקרב תלמידים במערכת החינוך. פנינה לנגברג ומירה קרניאלי בוחנות בצורה מפוכחת את הגורמים למציאות זו, מנתחות אותם ומציעות דרכים אשר, על-פי אמונתן, יסייעו בבניית יעדים חינוכיים ודרכים יישומיות לפעולה ויגרמו לשינוי משמעותי במערכת החינוך.

קיימות ארבע גישות מוכרות ביחס לתפיסת התפקיד של בית הספר בהקשר לחינוך מוסרי: לא צריך לחנך לערכים, וגם אי-אפשר; צריך לחנך לערכים, אבל אי-אפשר; אפשר לחנך לערכים, אבל לא צריך; צריך וגם אפשר לחנך לערכים.

הכותבות טוענות שצריך וגם אפשר לחנך לערכים. לדבריהן, יש חשיבות רבה לעבודה חינוכית בתחום החינוך והמוסר, במסגרת הבית ספרית ובהכשרת המורים. תפקיד המחנך, לדבריהן, הוא לסייע ללומדים בכל הרמות לתפוס את המוסר ואת הערכים כחלק משמעותי בזהותם, ו"לסייע בהצמחת אישיות אוטונומית, מתלבטת, המסוגלת לשיקול דעת מוסרי" (עמ' 74). דברים אלו תואמים את התפיסה כפי שזו באה לביטוי בדבריו של ניסן (1996), הגורסת שמטרתו של החינוך המוסרי היא לחזק את האלמנט של הראוי בזהותם של הלומדים ("A Sense of the desirable"). בספר הנוכחי הכוונה היא לאותה "אידיאולוגיה מוסרית שמפתחת את קולו הייחודי של האדם, ומסייעת לו להגדיר את עצמיותו" (עמ' 104). הכוונה לזהות ה"מייצגת בגרות רגשית ומהווה מעין עמוד שידרה רוחני המסייע בהתוויית האנרגיה האנושית למטרות נבחרות [...], מאפשרת לאדם לקבוע עמדות בנושאים שונים, לבחור אידיאולוגיה אישית, לנסח סולם ערכים [...]" (עמ' 71). הכוח המוביל את היחיד להתנהגות לפי תפיסתו את הטוב (ניסן, 1996: 79), מהווה חלק מהותי בזהותו של האדם, כזה שאם ייעלם או יינטש, האדם יחוש שהוא השתנה במידה משמעותית, שנעשה ל"אדם אחר".

בחלקו הראשון של הספר פורסות בפנינו הכותבות יריעה רחבה של גישות ותפיסות בהקשר למוסר ולחינוך מוסרי. גישות מתחום הפסיכולוגיה של הפרט, מתחום הפסיכולוגיה החברתית ומתחום הסוציולוגיה. הניתוח שלהן את הגישות השונות, מאפשר לקורא לזהות תפיסות עימן הוא מזדהה או דוחה.

הכותבות נשענות על התפיסה שההוראה מוגדרת כפעולה שמהותה מוסרית, והמורים כבעלי קול מוסרי "Moral voice" (Elbaz, 1991) וכבעלי אחריות ייחודית להתפתחות המוסרית הראויה של תלמידיהם (Fenstermacher, 1990).

בספרן הן מפתחות את המושג: "דידקטיקה של המוסר", ומדגישות שכדי לחנך למוסר דרושה מודעות גבוהה למורכבותו של התחום. "התהליך ארוך ומתבסס על חינוך ישיר ועקיף, המפתח הבנה מוסרית לצד הצמחת כישורים, נטיות ומיומנויות החוברים יחדיו להתפתחותה של ישות מוסרית, אוטונומית" (עמ' 148).

הוצאת מסדה, תל-אביב 2011

ד"ר מירה קרניאלי, ד"ר פנינה לנגברג, ד"ר מירי הראל, אורנים, המכללה האקדמית לחינוך

לצורך זה זקוקים המורים עצמם לתיווך ולהכוונה כבר בשלב ההכשרה. מכשירי המורים, על-פי תפיסת המחברות, אמורים "לסייע למתכשרים להוראה לגבש תפיסה מוסרית-ערכית ולהבנות זהות מקצועית" (עמ' 158). הכותבות מציבות מטרות בחינוך למוסר בבית הספר ובהכשרת מורים ומציע דרכים אופרטיביות ליישומן. המטרה היא שהמורים יסייעו לתלמידיהם להפנים עקרונות אשר יאפשרו להם לעשות בחירות מוסריות מתוך ביקורת ואחריות אישית. כלומר החינוך המוסרי עניינו בהכשרת הלומדים לבחור בעצמם באופן ביקורתי ואוטונומי בין אלטרנטיבות.

קהל היעד של הספר הוא מגוון: סטודנטים, מורים, מורי מורים וכל מי שמתעניין בנושא. הכתיבה קולחת, ידידותית, שואבת את הקורא פנימה, מאתגרת ומעוררת אותו למחשבה. ההוראה מתוארת לא אחת כרצף של בעיות פרקטיות הדורשות הכרעות והחלטות יומיומיות בזמן אמת ובסביבה מציאותית, וכפי שעולה מדבריו של פרופ' צבי לם [...] היסוד המקצועי בהוראה הוא השלב שבו המורה מחליט מה לעשות" (לם, 1973: 83). ברוח זו הכותבות מסיימות את ספרן ואומרות: "לא היה בכוונתנו למצות את מגוון הדרכים לחינוך מוסרי, אלא בעיקר להדגיש שכל החלטה העומדת לפתחו של המחנך יש בה הזדמנות לחינוך מוסרי".

כמי ששותפה להכשרת מורים דומני שהשיקולים האתיים הם חלק מהותי מההכרעות המקצועיות שלנו. הספר **חידת הטוב והרע- המוסריות שבאדם**, עשוי לסייע לנו בכך.

ביבליוגרפיה

- לם, צ' (1973). *ההגינות הסותרים בהוראה*. תל-אביב: ספריית פועלים.
- Elbaz, F. (1991). Research on teachers' Knowledge: The Evolution of a Discourse. *Journal of Curriculum Studies*, 23(1), 1-19.
- Fenstermacher, G.D. (1990). Some Moral Considerations on Teaching as a Profession. In: J.I. Goodlad, Soder, R., & Sirotnik K.A. (Eds.), *The Moral Dimensions of Teaching* (130-151). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Nisan, M. (1996). Personal Identity and Education for the Desirable. *Journal of Moral Education*, 25 (1), 75-83.